

Новіков Д.О. Пригноблення пригноблених: парадокси законопроекту «Про працю». *Журнал «Спільне»* (04 березня 2020 р.). URL: <https://commons.com.ua/uk/paradoksy-zakonoprojektu-pro-pratsyu/>

Пристрасті навколо урядового законопроекту «Про працю» (2708) не вщухають. І це не дивно.

По-перше, норми, якими пропонується врегулювати трудові відносини, істотно знижують правовий захист працівників у порівнянні з чинним Кодексом законів про працю. Серед найбільш одіозних «покращень»-погіршень:

- допускається звільнення без підстави й згоди профспілки;
- скасовується заборона на звільнення осіб, що доглядають за дітьми, у випадку закінчення строкового трудового договору (наразі роботодавець зобов'язаний працевлаштувати такого працівника);
- зменшується оплата понаднормових робіт із подвійного розміру ставки до 20% (це ж стосується оплати робіт у вихідні та святкові дні);
- вводиться можливість необмеженого укладення строкових трудових договорів та запроваджується їх особлива форма — з нефіксованим робочим часом (по суті, це будуть трудові відносини «за викликом»);
- ускладнюється процедура звернення працівника до суду за захистом своїх прав (якщо не проведено досудове врегулювання — платиться судовий збір);
- знижується відповідальність роботодавця при порушенні строків розрахунку із працівником при звільненні (із середньомісячної зарплати до 0,05% від розміру заборгованості), оформленні працівників (з 30 мінімальних заробітних плат до 10 мінімальних зарплат або попередження);
- ліквідується норма, яка не дозволяла в трудових договорах погіршувати становище працівників у порівнянні із законодавством.

По-друге, переважна більшість цих положень законопроекту порушують ратифіковані Україною конвенції Міжнародної організації праці. Насамперед, йдеться про Конвенцію МОП N 158 «Про припинення трудових відносин з

ініціативи роботодавця» від 1982 року, де чітко вказується, що трудові відносини з працівниками не припиняються, якщо тільки немає законних підстав для такого припинення, пов'язаного зі здібностями чи поведінкою працівника або викликаного виробничою потребою підприємства, установи чи служби. Натомість законопроект «Про працю» надає право роботодавцю звільняти без будь-якої причини, лише попередивши працівника за певний строк, тривалість якого залежить від стажу роботи. Також залишається невизначеним місце профспілок. Конвенція МОП N 135 «Про захист прав представників працівників на підприємстві та можливості, що їм надаються» від 1971 року серед представників інтересів працівників називає профспілки, чого не робиться в законопроекті «Про працю». Видається, що зроблено це навмисно, щоб поступово ліквідувати будь-які інституційні об'єднання трудящих.

По-третє, разом із тим, що законопроект «Про працю» позиціонувався як ліберальний та надсучасний, в ньому поруч із термінами з глобальної новомови (мобінг, медіація, дистанційна робота) присутні дрімучі радянські правові конструкції та процедури, що не мають нічого схожого з реформуванням трудового законодавства.

Так, досі за роботодавцем зберігається право притягувати працівника до матеріальної відповідальності (себто власноруч вирішувати питання про винність особи). Це нонсенс у всіх розвинених державах, в яких майнове відшкодування може провадитись виключно за рішенням суду. Залишилась на місці й категорія «вимушений прогул»¹. Звісно, ніхто не проти, щоб у разі незаконного звільнення працівника йому виплачувалась грошова компенсація, але вже досить називати цю виплату радянським стигматизованим виразом, приправленим відчуттям провини: «ти все одне винний – прогулював – навіть через помилку роботодавця».

У цілому законопроект «Про працю» за своїм змістом зображує типову картину сучасного світу, глобалізованого за ліберальними зразками: з інноваційними парками, маркетами з органічними веганськими продуктами та

¹ Новіков Д.О. Про дефектні категорії у трудовому праві України (Ч.1). Соціальний рух (15/01/2019). URL: <https://rev.org.ua/pro-defektni-kategori%D1%97-u-trudovomu-pravi-ukra%D1%97ni-chastina-1/>

затишними кав'ярнями сусідять фавели, нетрі, бруд та відсталість; з ультрамодними трудовправовими трендами на кшталт мобінгу чи медіації сусідить радянщина в мові та термінології, примітивність формулювання правових категорій та процедур.

В іншій країні в контексті можливого ухвалення законопроекту «Про працю» можна було б говорити й про подальшу прекаризацію населення (посилення нестабільності в праці без довгострокових гарантій та надійного заробітку). Але в Україні ситуація в цьому сенсі парадоксальна.

У 2018 році на конференції «Спільного» «Неоліберальні реформи в Україні: пошук альтернатив» я казав, що «говорити про те, що трудове право існує, практично неможливо». Ця позиція доводилась мною в публікації про три фантоми трудового права². Коротко нагадаю про них, адже це важливо для розуміння ситуації з реформою трудового законодавства.

Перший — фантом регулювання — полягає в тому, що за неоліберальної політики регулювання трудових відносин здійснюється в поодиноких сферах, залишаючи хаосу ринку забезпечувати домовленості за іншими питаннями без звернення до трудового законодавства. Необхідна «гнучкість» трудового законодавства, котра нібито має одразу привертати увагу інвесторів. Це незграбно зафіксовано в законопроекті «Про працю», в умовах відсутнього реального та дієвого механізму реалізації трудових прав, закладена в саму природу трудових відносин.

Другий — фантом контролю — в українських реаліях існує сам заради себе, а не для покращення умов праці трудящих чи легалізації їх праці. Інтернет-меми вітчизняного уряду про легалізацію 200 тисяч робочих місць за тиждень вже нікого не дивують, адже ці гучні заяви втілювати в життя ніхто й не збирався. А якщо пам'ятати, що фантому контролю байдужа доля покаліченого або «незадекларованого» працівника, потрібного йому як інструмент тиску на підприємця, то виходить, що законопроект «Про працю» в цьому сенсі нічого не вартий без системних перетворень.

² Новіков Д.О. Три фантоми українського трудового права. Журнал «Спільне» (27 червня 2018 р.). URL: <https://commons.com.ua/uk/tri-fantomi-ukrayinskogo-trudovogo-prava/>

Третій — фантом захисту — змушує звернути увагу на те, що сама наявність у публічному просторі державних органів та організацій, відповідальних за захист порушених прав громадян, ще нічого не гарантує. Число звернень за судовим захистом у справах про незаконне звільнення залишається мізерною, і навряд чи бажання боротьби нелегально звільнених працівників збільшиться, а довіра до судової системи зростатиме. Профспілки, які активізували протестну активність після подання до ВРУ законопроекту «Про працю», довгі роки підсилювали фантомність власної захисної функції, практично не сформувавши інституційний та кадровий склад, спроможний системно протистояти владі капіталу, особливо на регіональному рівні та в окремих підприємствах.

Отже, якщо за два роки фантоми нікуди не ділись, чи може ухвалення законопроекту «Про працю» реально щось змінити в українських реаліях? Чи прийдуть до України інвестори? Якщо й так, то не через законопроект «Про працю», який складено з юридичної точки зору важко й незрозуміло. Чи збільшиться частка офіційно працевлаштованих осіб на вітчизняних підприємствах? Якщо й так, то не через законопроект «Про працю», який лише фрагментарно знімає бюрократичне навантаження на роботодавця, що без реформ у податковій сфері не стимулюватиме офіційно працевлаштовувати працівників. І найголовніше: чи посиляться прекарність українського населення? Якщо й так, то не через законопроект «Про працю». Адже чи можна прекаризувати прекаризованих?

Прекаризація українців відбувалась не за європейським сценарієм, де фактичне погіршення рівня життя відбувалось у боротьбі за суб'єктність, за право встановлювати правила. Прекаризація українців розпочалась одразу після того, як тридцять років тому після руйнації СРСР не знайшлося нікого, хто б взяв на себе відповідальність за додержання встановлених правил. Прекаризація українців – це не законопроект «Про працю», а щоденна боротьба за право жити краще, не розраховуючи на допомогу держави або професійних спілок. Законопроект «Про працю» — лише недолуга спроба закріпити ті

правила, які склались на ринку праці і які не матимуть серйозного впливу на сьогодення українців.

Але боротись проти цього парадоксального законопроекту «Про працю» потрібно хоча б тому, щоб не відвойовувати трудові права, здобуті століттями смертей та крові трудящих.

Список використаних праць

1. Новіков Д.О. Про дефектні категорії у трудовому праві України (Ч.1). Соціальний рух (15/01/2019). URL: <https://rev.org.ua/pro-defektni-kategori%D1%97-u-trudovomu-pravi-ukra%D1%97ni-chastina-1/>

2. Новіков Д.О. Три фантоми українського трудового права. Журнал «Спільне» (27 червня 2018 р.). URL: <https://commons.com.ua/uk/tri-fantomi-ukrayinskogo-trudovogo-prava/>